

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Psühholoogia Instituut

IDENTITEEDI MOTIIVID NOORUKIEAS

Kristi Kuurme

Magistriprojekt koolipsühholoogias

Juhendaja Aune Valk, PhD

Kaitmisele lubatud:

Läbiv teema: identiteedi motiivid

Tartu 2009

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös uuritakse identiteedi motiive hilises noorukieas. Varasemates uuringutes on leidnud kinnitust kuue motiivi samaaegne ilmumine: enesehinnang, enesetõhusus, jätkuvus, kuulumine, eristumine ja tähendus. Käesoleva uurimuse kvantitatiivsete andmete põhjal leiti, et noorukiea identiteedi struktuuris on tähtsal kohal uhkuse-kuuluvuse-tähenduse, eristumise ja jätkuvuse motiivid. Kvalitatiivsetest andmetest tuli esile enesehinnangu ja -tõhususe tugev seos ning kuulumise ja eristumise motiivide vastandlikkus. Uuringu tulemusi on võimalik rakendada vastuolulise enesekontseptsiooniga noorte abistamiseks.

Märksõnad: *identiteet, identiteedi motiivid, identiteet noorukieas.*

ABSTRACT

Identity motives in adolescence

This research studies the occurrence of identity motives in late adolescence. Earlier research has shown simultaneous occurrence of six identity motives: self-esteem, self-efficacy, continuity, belonging, distinctiveness and meaning. According to quantitative data of this study there are three important motives in the structure of adolescents' identity: proudness-belonging-meaning, distinctiveness and continuity. Qualitative data showed strong relatedness of self-esteem and self-efficacy motives and opposition of belonging and distinctiveness. The results of this study can be applied to helping youth with contradictory self-conception.

Key words: *identity, identity motives, identity in adolescence.*

Sisukord

Kokkuvõte

Abstract

1. Sissejuhatus	5
1.1. Identiteedi määratlus	5
1.2. Identiteedi käsitusi.....	7
1.3. Identiteedi sotsiaalsus ja personaalsus	8
1.4. Identiteedi motiivid	9
1.4.1. Motiivide kirjeldused	12
1.5. Identiteedi areng noorukieas	14
1.6. Uurimisküsimused ja hüpoteesid	17
2. Meetod.....	18
2.1. Andmekogumine	18
2.2. Valim	18
2.3. Mõõtmisvahendid.....	18
2.4. Andmete analüüs	19
3. Tulemused	22
3.1. Kvantitatiivse analüüsi tulemused.....	22
3.1.1. Identiteedi motiivid	22
3.1.2. Motiivide struktuur.....	22
3.1.3. Identiteedi elementide tajutud kesksus.....	24
3.1.4. Soolised erinevused.....	26
3.2. Kvalitatiivse analüüsi tulemused.....	26
4. Arutelu ja rakendamisvõimalused	29
4.1. Arutelu.....	29
4.2. Rakendamisvõimalused.....	31
Lisa 1	33
Lisa 2	34
Lisa 3	35
Viited.....	36

1. Sissejuhatus

Käesolev uurimus keskendub sellele, millistest motiividest lähtuvalt luuakse ja hoitakse oma identiteeti. Vignoles, Regalia, Manzi, Golledge & Scabini, (2006) on oma uuringute põhjal kinnitanud, et erinevas vanuses inimestel esineb identiteediga seoses vähemalt kuus motiivi. Need on enesehinnang, enesetõhusus, kuulumine, jätkuvus, eristumine ja tähendus. Motiivid kätkevad endas vajadusi, mida inimesed oma identiteeti luues või seda hoides rahuldavad.

Ego-identiteedi teooria kohaselt on identiteedi kujunemisel määravateks inimesest endast tulenevad tunded, vajadused ja seadumused (Erikson, 1974). Seda, et inimene on vaatamata sotsiaalsetele ja kultuurilistele mõjudele (või ka nende mõjude kõrval) ise oma identiteedi looja, kinnitavad mitmed identiteediuurijad (Breakwell, 1993; Marcia, 1993). Ka sotsiaalpsühholoogilisest lähenemisest lähtuvalt – sotsiaalse identiteedi teooria järgi (Tajfel, 1987) moodustub inimese identiteet lisaks teadmistele oma kuuluvusest sotsiaalsetesse gruppidesse (mis on objektiivne nähtus), ka sellele teadmisele omistatav väärtuse ja emotsionaalse tähendusega. Identiteedi motivatsiooni uuringute abil püütaksegi lähemalt selgitada seda, mis ajendab inimesi kujundama oma identiteeti nii nagu nad seda teevad.

Käesolevas töös käsitletakse identiteedi motiive hilises noorukieas, mis on identiteedi kujunemises sensitiivne periood. Sel ajal leiab aset aktiivne autonoomse mina areng ning vanemate poolt pakutud tõekspidamiste ümbervaatamine. Toimub intrapsüühiline restruktureerimine, mille tulemusena peaks nooruk suutma ise hinnata, otsustada ja vastutada oma elu eest enda tõekspidamiste kohaselt (Kroger, 2007). Samale eaperioodile langeb oluliste valikute tegemine – eriala valik, lähisuhted ja tihti ka eksistentsiaalsed küsimused, mis kõik nõuavad enese head tundmist. Teadmine sellest, „kes ma olen?“ peaks hõlmama ka aimdust sellest, „miks ma endast niimoodi arvan?“ Kui noortega kokku puutuvad täiskasvanud teavad, kellena noorukid ennast määratlevad ja millised sisemised vajadused neil oma minapildi kaudu väljenduvad, mõistavad nad noori ning oskavad neid paremini suunata.

1.1. Identiteedi määratlus

Püüan siinkohal identiteeti määratleda lähtuvalt nendest aspektidest, mis seostuvad minu töö teema ja uurimuse sisuga. Identiteedi eestipärasem nimetus võiks olla minapilt või enesekontseptsioon. Töös kasutan mõisteid identiteet, enesekontseptsioon ja minapilt sünonüümidenä.

Identiteet kujuneb kognitiivsete, afektiivsete ja sotsiaalse interaktsiooni protsesside vastastikuse mõju kaudu (Greenwald, 1980, tsit. Vignoles et. al. 2006 järgi). Teadmisi enda kohta saadakse järk-järgult, vastavalt indiviidi psühholoogilisele arengule ja elukäigule. Minapildi moodustumine toimub arengu käigus spontaansete kogemuste kaudu, mis tulevad mitmesugustest tegevustest, suhetest ja elusündmustest. Identiteedist ei saa siiski rääkida enne kui on arenenud välja võime ennast kõrvalt jälgida ja analüüsida, sest enese tunnetamine on eeldus identiteedi tekkimisele (Mahler, Pine & Bergman, 1975).

Mõisteid identiteet ja mina on kasutatud ühe ja sama ilmingu tähistamiseks, kuid need ei ole siiski omavahel identsed. Egopsühholoogid teevad vahet minal (*self*) ja identiteedil, kus identiteeti peetakse funktsiooniks sellest, mida indiviid mõtleb ja tunneb selle kohta, kes ta sisemiselt on ning kes ta on interaktsioonis kaasinimestega (Graafsma, 1994). Identiteet on inimese nägemus iseendast (*sense of self*), ehk enesekontseptsioon, mis vastab sellele, millisel viisil inimene iseendale tuttav on. Mina on Graafsma sõnul see, kes kogub ja tõlgendab informatsiooni ning identiteet on nende tõlgenduste tulemus (Graafsma, 1994). Identiteet on seega inimese subjektiivne käsitlus iseendast mingis situatsioonis, rollis või seisundis. Mina seevastu on situatsioonist sõltumatu, miski, mis on alati kaasas ja mille kõik tunnused ja omadused ei pruugi minapildis avalduda. See, kuivõrd hästi identiteet tegelikku mina peegeldab, avaldub identiteedi selguses ja terviklikkuses.

William James määratleb identiteeti kui samasust ja püsimist sama inimesena. „Kui sarnasust ja jätkuvust enam ei tunta, ei tunnetata enam ka oma personaalset identiteeti“ (James, 1952, lk 216). Seda mõtet jagab Erik Erikson, kes nimetab identiteeditundeks subjektiivset tunnet jõudu andvast samasusest ja jätkuvusest (Erikson, 1974). „Identiteet kujuneb protsessis, kus indiviid ennast samaaegselt vaatleb ja reflekteerib. Ta tajub ennast ning hindab tajutud pilti, võrreldes end seejuures pidevalt teistega“ (Erikson, 1974, lk 23). Identiteet on Eriksoni määratluse järgi nii teadlik kui alateadlik, millest esimene tähistab teadlikku minapilti ja alateadlik osa püüdu isiku jätkuvusele (Erikson, 1969).

Marcia arvates on identiteet tunnetus oma tähendusest iseendale ja teistele ümbritsevas sotsiaalses kontekstis (Marcia, 1993). „Identiteedi kujunemise protsessis sünteesib indiviid oma oskused, uskumused ja identifitseeringid rohkem või vähem kooskõlaliseks, unikaalseks tervikuks, mis pakub talle sideme minevikuga ning juhiseid tulevikuks“ (Marcia, 1993, lk 3). Identiteet kujuneb avastamis- ja sidumisprotsesside käigus. Avastamise ehk kriisi etapis uuritakse ja katsetatakse erinevaid suundi ja uskumusi ning sidudes tehakse valik mitmete alternatiivide seast (Marcia, 1993). Sidumine kirjeldab ka seda, kui palju isik investeerib valitud alternatiivi ja kuivõrd jääb truuks oma eesmärkidele, väärtustele ja tõekspidamistele.

Käesolevas töös lähtun Vignoles jt (2006) poolt välja pakutud identiteedi definitsioonist, mis määratleb identiteeti kui inimese subjektiivset kontseptsiooni enda isikust. Identiteedi arengut analüüsid lähtun Marcia ja Eriksoni lähenemisest.

1.2. Identiteedi käsitusi

Laias laastus võib identiteedi käsitused jagada kolmeks: 1) sotsiaalpsühholoogilisteks jt sellega seonduvateks mudeliteks (sotsiokultuuriline mudel), mis rõhutavad sotsiaalsuse osa identiteedis, 2) psühhosotsiaalseteks, mis rõhutavad sotsiaalsete aspektide kõrval ka inimese sisemaailma rolli identiteedi kujunemisel ning 3) identiteedi protsessi teooriaks, mis tasakaalustab eeltoodud käsitused rõhutades seejuures motiivide tähtsust identiteedi kujunemisel.

Sotsiaalpsühholoogilised identiteediteooriad (nt sotsiaalse identiteedi teooria, enesekategoriseerimise teooria (Tajfel, 1981; Onorato & Turner, 2004)) räägivad identiteedi mitmesusest rõhuasetusega identiteedi sotsiaalsusel – identiteet on sotsiaalse interaktsiooni tulem ja identiteedi stabiilsus saavutatakse siis, kui sotsiaalne kontekst püsib samana või kui individ saab olulistelt teistelt jätkuvalt samu signaale selle kohta, kes ta siin maailmas on või olla võiks (Kroger, 2007). G. H. Meadi järgi võtab inimene endale erinevaid rolle, et läbi töötada oma tähendusi ja positsioone igapäevaelus (Kuusela, 2001). Kuna sotsiaalne suhtlemine tuleb enne mõtlemist, on Meadi käsitluse kohaselt mina-tunne ehitatud sotsiaalsest materjalist (Smith, 2003)

Sotsiokultuuriline perspektiiv uurib, millist rolli mängib ühiskond individile identiteedi alternatiivide pakkumisega (Kroger, 2007). Identiteedi kujunemisel mängivad tähtsat rolli kultuurist tulenevad võimalused ja piirangud, mis tuleneb jällegi Meadi ideest, et inimesed määratlevad ennast vastavalt sellele, kuidas nad tajuvad teisi endale vastamas. Selle käsitluse järgi on identiteedi arengu keskmeks indiviidi suhe välise maailmaga (Kroger, 2007).

Psühhosotsiaalne lähenemine püüab identiteedi seletamisel hõlmata nii ühiskonna mõjusid kui intrapsüühilist dünaamikat. Psühhosotsiaalne identiteediteooria kasutab identiteedi tähistamiseks terminit ego-identiteet. Eelkõige püüab ego-identiteedi teooria selgitada seda, kuidas identiteedis avalduvad inimese sisemised tunded, huvid, vajadused ja muud psüühilised seaduspärad. Sotsiaalset keskkonda näevad psühhodünaamilise lähenemise esindajad kui areeni, kus on võimalik väljendada oma mina ja mis samal ajal esitab nõudmisi arenguks ja kohanemiseks (Kroger, 2007). Ego-identiteeti kujundab kolm elementi: bioloogilised tunnused, inimese enda unikaalsed psühholoogilised eripärad ning keskkond,

milles indiviid elab. Minatunde allikateks on enda tunded, huvid, vajadused ja kaitsemehhanismid, kusjuures sotsiaalne ja kultuuriline keskkond pakub nende huvide ja vajaduste väljendusvõimalust (Erikson, 1969).

Breakwelli **identiteedi protsessi teooria** (IPT) kohaselt on identiteedi struktuur dünaamiline sotsiaalne produkt, mille loovad omavahel interaktsioonis olevad mälu, teadvus ja tõlgendused (Timotijevic & Breakwell, 2000). Identiteet asub psühholoogilistes protsessides, kuid ta ilmutab end läbi mõtte, tegevuse ja tunnete. Identiteedi muutumise dünaamika sõltub IPT järgi nii sotsiaalsest kontekstist kui indiviidi eesmärgipärasest rekonstrueerimisest. Sotsiaalse konteksti moodustavad interpersonaalsed suhted, grupikuuluvused ja grupisisesed suhted, mis pakub indiviidile rolle, väärtusi ja tõekspidamisi, mida ta võib oma identiteeti assimileerida. Identiteeti ei moodusta faktid, et olen teatud grupi liige, mingi ameti esindaja jne, vaid tähendused, mis indiviid sellele faktile omistab. Mida rohkem ta ennast mõne väärtuse, eesmärgi või omaduse kaudu määratleb, seda rohkem ütleb see midagi tema identiteedi kohta (Laitinen, 2007).

Kuigi sotsiaalsel ja kultuurilistel mõjudel on IPT järgi paljumäärav tähendus, ei ole identiteet ainult sotsiaalse konteksti poolt juhitud. Identiteedi kujunemist suunab inimeste orientatsioon soovitud seisundite poole. Lääne ühiskonnas juhivad meid IPT kohaselt neli printsiipi: jätkuvus, eristumine, enesetõhusus ja enesehinnang, mille esiletulek varieerub elukaare jooksul (Breakwell, 1993). Käesolevas uurimuses toetun enim just IPT'le, keskendudes identiteedi motiividele ehk IPT printsiipidele.

1.3. Identiteedi sotsiaalsus ja personaalsus

Personaalselt identiteeti määratletakse kui unikaalset osa inimese minakontseptsioonist – inimese enda loodud mõtestatud ja integreeritud nägemust iseendast. Personaalseks identiteediks on tajutud isiksuseomadused ja käitumisviisid, mis eristavad teda teistest inimestest (Reid, Deaux, 1996). See sisaldab asju, mida inimene peab enda omadusteks ja kogemusteks ning mis kirjeldab teda eraldiseisva indiviidina.

Sotsiaalne identiteet on minakontseptsiooni osa, mis tuleneb indiviidi teadmistest kuulumise kohta sotsiaalsesse gruppidesse, koos nendele omistatava seotuse emotsionaalse tähendusega (Tajfel, 1982). Seejuures võib eristada sotsiaalseid ehk suhteidentiteete ja kollektiivseid ehk grupiidentiteete (Tajfel, 1982).

Personaalne identiteet tähistab küll rohkem seda, mis indiviidi teistest eristab, kuid olemuselt on seegi sotsiaalne. Personaalselt identiteeti ei ehita inimene üksinda. See on sotsiaalselt konstrueeritud teiste poolt, sest nemad on loonud kategooriad ja diskursuse

(Webster, 2005). Vaid tänu sotsiaalsetele instrumentidele, nagu keel, omandatud mõtlemiskujundid, stereotüübid, saab inimene tegelda oma sisemise minaga.

Reidi ja Deaux' (1996) arvates võib sotsiaalseid, grupikuuluvusega seotud identiteete küll personaalsetest eristada, kuid mitte vastandada. Sotsiaalne identiteet ei ole välise keskkonna poolt pakutud hulk tunnuseid, mis automaatselt omaks võetakse, vaid personaalne konstruktsioon sellest, millisena inimene ennast mingis rollis või suhtes tajub. Sotsiaalne identiteet kirjeldab suhet teiste inimeste ja ümbritseva maailmaga: olen hea poeg oma vanematele, usaldusväärne sõber oma sõpradele jne. Samal ajal võivad tunnused, mida defineeritakse kui isiksuseomasi või käitumisi, pakkuda sisu ja tähenduse sotsiaalsetele kategooriatele (Reid & Deax, 1996). Näiteks öeldes „olen õpilane“ võib indiviid sellega implitsiitselt viidata omadustele kohusetundlik, edasipürgiv ja distsiplineeritud.

Identiteedi arengu seisukohalt on piir personaalse ja sotsiaalse identiteedi vahel vajalik selleks, et teha vahet mida peab inimene endale ainuomaseks ja milles püüab samastuda teistega. Identiteedis esineb pinge või sild kahe vastastikuse aspekti vahel – olla erinev ja unikaalne ning olla sarnane ja identne, kusjuures mõlemad on identiteedi olulised aspektid (Valk, 2003). Samavõrd tähtis kui tegeliku mina väljendumine oma identiteedis on selle kooskõlalatus ümbritseva maailmaga. On hea kui indiviid peab ennast enam-vähem samasuguseks kui tema tähtsad teised ja leiab sellisena rakendust sobivate sotsiaalsete rollide näol (Erikson, 1974).

Kuigi identiteedi motiivid peegeldavad eelkõige inimese sisemisi vajadusi, seostuvad ka motiivid tugevalt identiteedi sotsiaalse poolega, mida on kasulik teema käsitlemisel meeles pidada.

1.4. Identiteedi motiivid

Identiteedi motiivide uurijad püüavad vastata küsimusele, mis paneb inimest oma enesekontseptsiooni looma just nii nagu ta seda teeb. Identiteet ei sünni tühjalt kohalt, vaid peegeldab inimese personaalseid vajadusi ning ühtlasi seda sotsiaalset situatsiooni, milles inimene elab (Kuusela, 2006).

Identiteedi motiive on uuritud aastakümneid, seejuures mitte alati viidates, et tegemist on motiivide uurimisega. Näiteks põhineb kogu sotsiaalse identiteedi teooria (Tajfel, 1987) ja sellel tuginevad uuringud arusaamale, et identiteedi peamine ja tegelikult ainus motiiv on positiivne enesehinnang. 1988. aastal pakkusid Abrams ja Hogg välja, et inimese üheks primaarseks motiiviks on **enesest teadlik olla** (Abrams & Hogg 1988). Identiteet on vajalik selleks, et ennast maailmas kuskile paigutada, teada oma kohta, võimalusi ja piiranguid. Kui

inimesel ei ole identiteeti, siis pole tal ka mõtestatud positsiooni ümbritseva suhtes. Abramsi ja Hoggi (1988) arvates kategoriseerivad inimesed ennast mingi grupi liikmena selleks, et **minimiseerida määramatust**. Läbi sotsiaalse võrdluse saadakse teavet enda kohta ning muudetakse ümbritsev enda jaoks tähenduslikuks ning ennustatavaks (Jetten, Hogg & Mullin, 2000).

Lisaks eneseteadlikkusele – oma kogemuste mõtestamisele, mida tehakse võrdluses oluliste teistega, võimaldavad identiteedid meil ka **maailma lugeda teatud kindlal moel** (Mohanty, 1992, tsit Kuusela, 2006 järgi). Gilroy (1997) arvates annab identiteet võimaluse mõista vastastikuseid mõjusid meie subjektiivsete kogemuste ning kultuuriliste ja ajalooliste tingimuste vahel, milles see subjektiivsus kujuneb.

Swann, Griffin, Predmore ja Gaines (1987) on uurinud kahe motiivi paikapidavust: **enese jätkuvus** (*self-consistency*) ja **enese tõstmine** (*self-enhancement*). Jätkuvuse perspektiivist vaadatuna tahavad inimesed, et teised kohtleksid neid ootuspärasel viisil ning sellepärast otsitakse ja luuakse endale selliseid sotsiaalseid situatsioone, kus saadakse teistelt kinnitust selle kohta, kes sa enda arvates oled (Swann, 1997). Enese tõstmine väljendab soovi saada teistelt positiivset tagasisidet, et tunda end hinnatu ja väärtuslikuna (Swann et al, 1987). Oma katses leidsid Swann jt (1987), et jätkuvuse motiiv on enam seotud kognitiivsete vastustega ning afektiivsed reaktsioonid on vastavuses enese tõstmise motiiviga. Kinnitust on leidnud ka see, et negatiivse enesehinnangu korral ei võeta omaks positiivseid hinnanguid, vaid aktsepteeritakse neid, mis kinnitavad negatiivset minapilti (Swann, 1997). Need uurimistulemused on andnud alust oletada, et on olemas teineteisest sõltumatud kognitiivsed ja afektiivsed protsessid, mis täidavad erinevaid motiive.

Varasemaid identiteetide motiivide uuringuid sünteesides pakkusid Vignoles ja tema kaasuurijad välja uue ja seni kõige laiemaa haardega identiteedi motiivide mudeli, mis sisaldab kuut motiivi: **enesehinnang, enesetõhusus, kuulumine, eristumine, jätkuvus ja tähendus** (Vignoles et. al, 2006).

Identiteedi motiivide abil saab seletada seda, mis ajendab inimest looma endast teatud minapilti. Identiteedi kujunemise protsessid on juhitud sellest, et täita teatud vajadusi (tunda ennast tõhusana, kuuluvana kuskile jne), kusjuures vajadus enesehinnangu järele ei ole Vignolese ja tema kolleegide (2006) hinnangul teistest motiividest olulisem.

Identiteedi motiive võib defineerida kui survet teatud identiteedi seisundite poole ja teatud seisunditest eemale. Inimesed ei pruugi motiive endale teadvustada, kuid nad üritavad sellele vaatamata maksimeerida nende motiivide rahulolu ja minimeerida frustratsiooni (Vignoles, et. al, 2006). Näiteks paariaastane laps, kes armastab joonistada, ei identifitseeri

veel ennast selle tegevuse kaudu. Seevastu kooliõpilasele, kes saab kunstiõpetaja käest kiita, võib joonistamisoskus kujuneda oluliseks identiteedi elemendiks, kui see tõstab tema enesehinnangu ja -tõhususe tunnet.

Kuue motiivi mudeli paikapidavusele otsisid Vignoles jt kinnitust erinevas vanuses valimite peal. Uurimustes osalesid üliõpilased, last ootavad vanemad ning kristlased vanusevahemikus 15-79 aastat. Kuus motiivi ilmnisid hilisest teismeealistest kuni vanurieas inimesteni välja.

Vignoles jt (2006) tõestasid, et need identiteedi elemendid, mis paremini rahuldavad identiteedi motiive, on eelisseisundis ja neid tajutakse oma identiteedi jaoks kesksematena. Identiteedi olulisust ennustasid tähendus, jätkuvus ja eristuvus samas kui identiteediga rahulolu ennustasid enesehinnangu, tõhususe ja kuulumise vajaduste täitmine. Tähduse, jätkuvuse ja eristuvuse motiivid on rohkem sisemise jätkuvuse teenistuses samal ajal kui enesehinnang, tõhusus ja kuulumine soodustavad enese tõstmist (Vignoles et. al, 2006).

Uurimustes pälvis tähelepanu eristumise motiivi kahetine roll. Sotsiaalse võrdluse kaudu mõjutab eristumine enesehinnagut kas positiivses või negatiivses suunas – ühel juhul annab teistmoodi olemine väärtuslikkuse tunnet, teisel juhul alandab seda. Veel oli eristumine vajalik tähendusliku enesemääratluse jaoks (Vignoles et. al, 2006) – inimene tahab olla ümbritsevast erinev, et tunda end olulisena. Selle kaudu annab eristumine panuse enda unikaalsusele.

Kuue motiivi mudel laiendas oluliselt arusaama sellest, mis ajendab inimesi oma identiteeti looma. „Need kuus motiivi mõjutavad nii kognitiivseid kui käitumuslikke protsesse, mille järgi inimese konstrueerivad oma identiteete. Seejuures puudutavad need motiivid identiteedi elemente nii individuaalsel, suhte- kui grupi tasandil“ (Vignoles et. al, 2006, lk 327).

Vignoles'e jt uuringutest ei selgu kuivõrd sõltuvad või sõltumatud identiteedi motiivid teineteisest on. Nad pakuvad, et identiteedi motiivide vastastikune mõju tõenäoliselt varieerub ja iga motiivi saab rahuldada erineval moel (Vignoles et. al, 2006). Timotijevic ja Breakwell (2000) arvavad, et motiivide esiletulek sõltub kultuurist, konkreetse indiviidi sotsiaalsest keskkonnast ja vanusest. Kuna elukaare jooksul läbitakse mitmeid erinevaid etappe, mil ühed või teised eluülesanded omavad rohkem tähtsust kui teised (Erikson, 1974), on ootuspärane, et motiivide aktuaalsus vanuseti varieerub.

1.4.1. Motiivide kirjeldused

Kuna minu töö üheks peamiseks küsimuseks on Vignolese jt poolt välja pakutud motiivide omavahelised seosed ja täiendavate motiivide olemasolu, siis täpsustan allpool iga motiivi eraldi.

Enesehinnangu motiiv väljendub kui vajadus tõsta ja säilitada positiivset enesekontseptsiooni (Gecas, 1991). Enesehinnangut võidakse kergitada enese täiustamise või parandamise kaudu ning säilitada enese tõestamise kaudu (Sedikides & Strube, 1997). Sotsiaalse identiteedi teooria järgi aitab enesehinnangut tõsta enda võrdlemine teistega viisil, mis näitab ennast paremas valguses (Tajfel, 1981).

Teistelt saadav tagasiside on tähtis ka Swanni enesekindistamise teoorias. Inimesed ei ole oma enesekohaste arvamuste ja hinnangutega üksi, vaid vajavad positiivse minapildi loomiseks ja säilitamiseks teiste heakskiitu (Swann, 1997). Baumeister ja Leary (1995) nimetavad enesehinnangut sotsiomeetriks - mõõdikuks, mis kajastab suhteid teiste inimestega ja näitab kuivõrd teised inimesed meid aktsepteerivad ja väärtustavad. Väide tugineb eeldusel, et inimestel on püsiv tung säilitada olulisi interpersonaalseid suhteid. Selle järgi on kuulumisvajadus enesehinnangu vajaduse eelduseks ja sellega väga lähedalt seotud.

Kuulumisvajadust peetakse põhivajaduseks mitmes identiteedi motiivide teoorias (Deci & Ryan, 2008; Baumeister & Leary, 1995). Inimestel on püsiv tung luua ja hoida kestvaid, positiivseid ja olulisi interpersonaalseid suhteid. Kuulumise motiiv on vajadus olla teiste poolt aktsepteeritud ja kellegagi lähedane (Baumeister & Leary, 1995).

Kuulumine ei rahuldu aga pelgalt kuulumise kui faktiga vaid nõuab siduse tunnetamist inimese või inimeste grupiga. Sotsiaalsete sidemete loomine ja tihenemine on seotud positiivse afektiga, samas kui suhete katkemisele või äraütlemisele järgneb negatiivne afekt. Kuulumisel on kaks peamist tunnust: vajadus sagedaste personaalsete kontaktide järele ja vajadus tajuda, et on olemas stabiilsed ja tunnete tasandil suhted teiste inimestega. Rahulolematus võib tuleneda nii sellest kui kontaktid teiste inimestega ei ole piisavalt tihedad kui ka sellest kui kontaktid on olemas, aga ilma tähendusliku seotusega (Baumeister & Leary, 1995).

Eristumise motiiv tähistab vajadust luua ja säilitada teistest inimestest erinemise tunnet (Vignoles, Chrysochoou & Breakwell, 2000). Eristumine toimub nii indiviidi- kui gruppidentiteedi tasemel ja sellel on kolm vormi: teistest erinemine, eraldatus või positsioon sotsiaalsetes suhetes. Erinemine vastandub sarnanemisega, eraldatus intiimsuse ja

kuulumisega. Positsioon sotsiaalses suhtes võib aga rahuldada nii eristumist kui kaasatust samaaegselt (Vignoles et al, 2000).

Eristumine on oluline tähendusliku identiteedi loomiseks (Codol, 1981, tsit Vignoles et al, 2000 järgi) ja eristumine kellestki positiivses mõttes aitab saavutada positiivset enesehinnangut. Liigse erinemise puhul võib aga enesehinnang langeda (Vignoles et al, 2000).

Breweri optimaalse eristumise teooria järgi on teistest eristumine ja kollektiivi sulandumine vastandlikud baasvajadused. Me otsime pidevalt optimaalset tasakaalu nende kahe vahel sooviga samaaegselt nii eristuda kui kuuluda (Brewer, 2007). Kui kuulumine viitab samastumisele selleks, et saada osaks tervikust, kannab eristumine püüdu luua ja säilitada mingit oma unikaalsust (Vignoles et al, 2000). Kui eristumise motiiv pole rahuldatud, aktiveeruvad kognitiivsed ja käitumuslikud toimetulekustrateegiad, näiteks liigse sarnanemise tõttu senise grupiga otsitakse endale uus, erinev grupp. See rahuldab samaaegselt nii erinemise kui kuulumise vajadust (Brewer, 2007).

Enesetõhusus on suunatud kompetentsuse ja kontrolli säilitamisele ning tõstmisele (Breakwell, 2001). Kompetentsus on üks põhivajadustest ka Deci & Ryani (2008) enese-determineerimise teoorias.

Bandura määratleb enesetõhusust kui motivatsiooni omada kontrolli oma elusündmuste üle, püstitada eesmärged, planeerida ja ennustada võimalikke tagajärgi. Kõrge tõhususega inimestel on suuremad ambitsioonid, nad võtavad endale raskemaid ülesandeid ja nende tegevus on efektiivsem. Nad oskavad ka paremini hinnata oma ressursse võimalike tagasilöökidega võitlemisel (Bandura, 1997). Enesetõhususe afektiivne pool väljendub selles, kui võrd stressitekitav on inimese jaoks ohtlik olukord, kui võrd ta oskab oma stressi ja ärevust maandada ning kui võrd hästi tuleb toime häirivate mõtetega. Kõrge tõhususega inimesed suudavad paremini oma tundeid kontrollida ning leida toetust teistelt inimestelt (Bandura, 1997). Enesetõhususe motiivil on seega mõju nii kognitiivsele kui afektiivsele süsteemile.

Jätkuvus tähistab Breakwelli (1993) järgi motivatsiooni olla sama inimene erinevates situatsioonides ning omada identiteedis konseptuaalset liini mineviku, oleviku ja tuleviku vahel. Jätkuvust pidas oluliseks ka Erikson, kelle järgi identiteedi olemasolu eeldab enese kogemist sama inimesena enne, nüüd, ja tulevikus. Kui samasust ja jätkuvust ei tunta, ei ole inimesel küpset identiteeti (Erikson, 1974).

Jätkuvuse motiiv väljendub taotluses saada teistelt oma minapildiga kooskõlas olevat tagasisidet. Swann jt (1987) on tõestanud, et negatiivse enesehinnanguga inimesed eelistavad teistelt kuulda mahategevaid hinnanguid, sest see annab tunde, et nad on iseendast teadlikud.

Oma minapildile kinnituse saamine on osutunud määravamaks kui fakt, et negatiivne hinnang alandab meeleolu ka madala enesehinnanguga uuritavatel (Swann, 1997). See näitab jätkuvuse motiivi eelnemist enesehinnangu motiivile.

Tähenduse motiiv viitab vajadusele leida oma eksistentsi eesmärk ja olulisus (Baumeister, 1991). Olemasolu tähendusrikkus aitab inimesel toimida eesmärgipäraselt ja on eriti tähtis raskete elusituatsioonidega toimetulemisel (Vignoles, 2006). Tähenduse puudumine igapäevaelus viib entusiasmi vähenemise ja sihitu tegutsemiseni (Layder, 2004).

Baumeisteri (1991) sõnul hõlmab tähendus nelja vajadust: eesmärk, väärtused ja õiglus, tõhusus ning enese-väärikus. Ka Steele'i enesekinnituse (*self-affirmation*) teooria järgi on inimestel motivatsioon säilitada eneseväärikust, mis hõlmab eneseväärtuse ja kooskõlalisuse tunnet (Steele, 1988). Seega võib tähenduse motiivi puhul näha seoseid nii, tõhususe, jätkuvuse kui enesehinnangu motiividega.

Lisaks eeltoodud motiividele tahtsin selgitada täiendavate motiivide esinemist noorukitel. Hüpooteesiks oli, et üheks lisamotiiviks võib olla võimalus laiendada oma maailmapilti – vaadata maailma **erinevast perspektiivist** ning anda **turvalisuse tunnet**. Mõlemad motiivid ilmnisid etnilise identiteedi uuringus (Valk & Karu, 2000), kusjuures maailmapildi laiendamist toodi mitmel korral välja nende inimeste poolt, kel oli tegu mitme sama tasandi identiteediga.

1.5. Identiteedi areng noorukieas

Identiteedi arenguteooriate esiisa Erik Eriksoni järgi on identiteedi kujunemine pikaajaline, psüühika kõikidel tasanditel toimuv protsess, mis kestab kogu elu. Tema psühhosotsiaalse arengu teooria jaotab indiviidi arengu etteennustatavatesse etappidesse, millest igas tuleb lahendada teatud arenguülesanne. Nendel kriisiperioodidel on teatud küsimused eriti aktuaalsed ning õnnestumine käsilolevas etapis sõltub eelnevate kriiside edukast läbimisest (Erikson, 1974).

Noorukieas tuleb indiviidil kohaneda mitmete bioloogiliste, kognitiivsete ja sotsiaalsete muutustega. Identiteedikriisi algul, puberteedieas on rõhk rohkem psühhoseksuaalsel arengul ja hiljem psühhosotsiaalsel arengul. Noorukiea ülesandeks oma identiteedi leidmine, mis ebaõnnestumise korral lõpeb rollisegadusega (Erikson, 1974). Identiteedi areng noorukieaga ei lõpe, kuid sel eaperioodil toimuv enesemääratlemine loob tugeva aluse edasisele identiteedi arengule. Näiteks peaksid teatud identiteediküsimused olema lahendatud enne kui saab tekkida sügav intiimsus (Kroger, 2007).

Hilist noorukiga (17-22 eluaastat) nimetatakse teiseks eraldumis-individualiseerumisprotsessiks, sest sel ajal toimub aktiivne intrapsüühiline restruktureerimine (Kroger, 2007). Teisemeeas hakkab nooruk tajuma, et olulistel teistel võib olla tema kohta erinevaid arvamusi (Harter, 1999) ja enda arvamus võib sellest omakorda erineda. Kuna selleks ajaks on välja kujunenud oskus abstraktselt mõelda, suudab ta kogetud mina kõrvale luua käsitusi ideaalminast või võimalikest minadest, mis peegeldavad tema käsitusi tulevikust ja uskumusi selle soovitud ja kardetud võimalustest. Varasemad selged tõesed võivad muutuda minahüpoteesideks, kus noor mõtleb, milline minakäsitus esindab õiget mina (Kukkonen, 2003). Oma erinevate identiteetide vahele luuakse edasisi seoseid ning tehakse üldistusi ning püütakse oma konfliktseid identiteete integreerida (Amiot, et al, 2007). Näiteks võidakse enda meeleolude vaheldumist (vahel rõõmus, teinekord kurb) seletada oma tujukusega. Sellise arengu eelduseks on, et nooruk on võimeline looma vastastikusi seoseid erinevate identiteedi elementide vahel ning samal ajal rajama kõrgema enese-representatsiooni, mis erinevaid mina komponente omavahel seob (Amiot et. al, 2007).

Identiteedi kujunemisel tähtis erinevate sotsiaalsete rollide kogemine. Sotsiaalsed rollid ja grupid on identifitseerumise võimalused, mida katsetatakse ja sobivuse korral võivad need saada identiteedi olulisteks osadeks. Tulemuseks peaks olema sünteesitud terviklik oma identiteet, mis ei ole sama ühegi varasema identifikatsiooniga (Erikson, 1974). Eakaaslaste rühm aitab eralduda vanematest ja annab võimaluse seda kahtluse alla täiskasvanute norme ja autoriteeti (Pirinen, 1983). Samas ei pea paika laialt levinud arvamus, et teismeeas vanemate hinnangute tähtsus eakaaslastega võrreldes väheneb. Eakaaslaste oma küll tõuseb, aga vanemate oma ei lange (Harter, 1999).

Hilises noorukieas tehakse valikuid hariduse ja elukutse osas, samuti toimuvad muutused suhetes, sest jätkub eraldumine vanematest. Aktuaalsed on veel eksistentsiaalsed küsimused nagu elu mõtte leidmine ning vajadus olla isiksusena mõistetud ja tunnustatud (Pirinen, 1983). Kroger (2007) loendab küsimusi, mida hilises noorukieas esitatakse: „Kes ma olen ja mis saab minust tulevikus?, Millesse ma päriselt usun?, Kas suudan võtta vastutust nende asjade eest, mida minult oodatakse?, Kas ma tahan pikaajalist suhet ja milline see peaks olema?, Kuidas saaksin anda oma panuse ellu ja teistele inimestele?, Mis mind õnnelikuks teeb?“ (Kroger, 2007, lk 87). Noorukid tajuvad seda, et neid ootab täiskasvanuna ees hulk kohustusi ja vastutust, kõhklevad oma suutlikkuses toime tulla ning loodavad leida teed, kuidas elada oma elu tähendusrikkalt. Kui varem identifitseeriti ennast oluliste teistega, siis nüüd tekkiv identiteet peaks andma teed enam personaalsetele hinnangutele oma oskuste, tugevuste, huvide ja annete kohta (Kroger, 2007).

Identiteedi arengulist dünaamikat saab vaadelda kahe dimensiooni kaudu: kriis ja enese sidumine. Kriisiperioodil otsitakse aktiivselt enesele omaseid seisukohti. Otsingute perioodil on loomulik kui noorukid defineerivad ennast väga erinevate, isegi vastuoluliste tunnustega. Enese sidumine tähendab kindlate valikute tegemist ja asumist nende elluviimisele (Waterman, 1982). Identiteet selles eas on aluseks hilisematele normaalsetele kriisidele, mis viivad algse identiteedi reformuleerimiseni (Graafsma et. al 1994).

Marcia on tuvastanud hilised noorukieas neli identiteedi arengu staadiumi: suletud identiteet, moratorium, hajus identiteet ja saavutatud identiteet (Marcia 1993). Suletud identiteeti iseloomustab tugev seotustunne identiteedi aluseks olevate väärtuste külge, kuid see on läbi mõtlemata ja põhineb kellegi teise (enamasti vanemate) arvamusel. Moratoriumi ja hajusa identiteedi korral puudub kindel seotus elus. Moratoriumis inimene soovib saada erinevaid kogemusi (Kroger, 2007) ning otsib enda jaoks olulisi rolle ja väärtusi. Hajusa identiteediga inimene on aga passiivne ega tegele enesekohase info otsimisega (Marcia, 1993). Saavutatud identiteedile on omane avastamis- ja otsustamisperioodile järgnev mõtestatud seotusetunne. Saavutatud identiteediga noorukitel on stabiilsem minatunne ja rohkem kindlust kiindumussuhetes (Kroger, 2007).

Archeri (1982) sõnul jõutakse moratoriumi ja/või saavutatud identiteedi staadiumisse enamasti keskkooli lõpuks. Mitmete longitudinaalsete uurimuste kohaselt (Kroger, 1988; Marcia, 1976) jäävad aga paljud inimesed suletud või hajusa identiteedi staadiumisse varase täiskasvanueani, võimalik on ka edasi-tagasi kõikumine staadiumide vahel (Stephen, Fraser & Marcia, 1992). Tegureid, mis teist eraldumis-individualiseerumisprotsessi mõjutavad, on palju. Turvaline vanemlik seotus soodustab ladusat individualiseerumist ja kohanemist uute nõudmistega (Mattanah, Hancock & Brand, 2004), seevastu vanemlik kontroll piirab seda (Quintana & Lapsley, 1990). Perosa, Perosa ja Tam (1996) leidsid, et hilises teismeeas suletud identiteediga tüdrukutel ei olnud õnnestunud arendada kompetentsuse tunnet oma elu juhtimisel ja neil oli liigne seotus emaga.

Uuringutes on leitud, et interpersonaalsed küsimused on naiste identiteedi kujunemises olulisemad kui meestel (Marcia, 1993). Samas on ka naiste identiteedis olulisel kohal karjäär ja eksistentsiaalsed küsimused nagu meestelgi. Kroger (2007) on leidnud, et naised tegelevad rohkem sellega, et tasakaalustada oma identiteedi erinevaid osi ja hinnata nende mõju olulistele teistele.

Hilises teismeeas ollakse paremini võimelised integreerima ka konfliktseid identiteete. Varasemaid vastuolusid hakatakse nägema normaalsena ja isegi väärtuslikuna – näiteks on normaalne, et olles koos vanematega käitunud teistmoodi kui olles sõpradega (Harter, 1999).

Uurimustes on ilmnud, et oskus lahendada vastuolusid oma mina tunnuste vahel võib olla hilises teismeeas tüdrukutel kehvem kui poistel, eriti kui see puudutab erinevat suhet isaga ja emaga. Tüdrukutele on olulisem säilitada jätkuvust erinevate suhete lõikes ja nad on tundlikumad olukorrale, kus nad käituvad ühe vanemaga teisiti kui teisega (Harter, 1999). Suhe ema ja isaga leiab aset samas sotsiaalses kontekstis, perekonnas, kus on keeruline samaaegselt vastata vanemate erinevatele ootustele. Rollidega seotud identiteedikonfliktid hilisteismeeas siiski päriselt ei kao ja ilmnevad suurema tõenäosusega siis kui uute oskuste arengut, mis lubaksid vastuolusid lahendada, et toetata (Harter, 1999)

Kuna hilises teismeeas tegeletakse aktiivselt oma identiteedi küsimustega, võib selles eas esineda mitmeid võrdse tähtsusega identiteedi motiive. On ootuspärane, et ilmneb eristumise ja tähenduse motiiv, kuid ka kuuluvus ja järjepidevus. Käesolev uurimus peaks tooma selgust, missugune motiivide struktuur on omane hilisteismeeas noortele ja kas erinevate motiivide täitmisel esineb sisemisi konflikte.

1.6. Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Uurimuse üheks eesmärgiks on välja selgitada, kas noorukitel ilmneb teisi identiteedi motiive peale eelmainitud kuue motiivi (enesehinnang, enesetõhusus, kuuluvus, eristumine, jätkuvus ja tähendus). Teine eesmärk oli teha kindlaks, millised motiivid ennustavad identiteedi tajutud olulisust, rahulolu ja väljanäitamist. Vignoles ja tema kolleegid (2006) näitasid, et kognitiivsed (olulisus) ja afektiivsed (rahulolu) identiteedi alad on kujundatud erinevate motivatsiooniliste protsesside poolt. Konkreetsemalt püstitasin järgmised uurimisküsimused ja hüpoteesid:

1. Milliseid motiive sisaldab noorukite identiteet?

Hüpotees: Noorukite identiteet sisaldab lisaks enesehinnangule, tõhususele, kuuluvusele, eristumisele, jätkuvusele ja tähendusele ka maailmapildi laiendamise ning turvalisuse motiivi (Valk & Karu, 2000).

2. Millised motiivid on olulisemad noorukieas?

Hüpotees: noorukitele on olulisemad eristumise, tõhususe, tähenduse ja jätkuvusega seotud motiivid (Kroger, 2007).

3. Milliseid soolisi erinevusi esineb identiteedi motiivides?

Hüpotees: poistele on olulisemad saavutuste ja tõhususega seotud motiivid ning tüdrukutele jätkuvuse ja kuulumisega seotud motiivid (Harter, 1999).

4. Kuidas identiteedi motiivid noorukite identiteedis avalduvad?

2. Meetod

2.1. Andmekogumine

Uuringu andmed on pärit Vignoles et al (2009) rahvusvahelisest uurimisprojektist, millega uuritakse identiteedi motiive erinevates kultuurides. Selle raames toimub kaks küsitlust – esimene viidi läbi 2008. aasta detsembris ning teine viis kuud hiljem – 2009. aasta mais. Projektis osaleb kokku kaheksa riiki: Eesti, Belgia, Etioopia, Gruusia, Itaalia, Poola, Hispaania ja Suurbritannia. Käesolev uurimus põhineb selle projekti I küsitluse raames Eestis kogutud andmetel. Küsitlus viidi läbi kahes Tartu maakonna ja kolmes Pärnu linna gümnaasiumi 10.-11. klassides. Küsimustiku täitmine toimus koolis ja võttis aega ühe koolitunni (45 minutit).

Uuringu andmetena kasutati ka novembris 2008 Eestis tehtud intervjuusid, mis viidi läbi eesmärgiga uurida identiteedi avaldumist noorukitel.

2.2. Valim

Küsimustiku täitis 235 noort vanuses 16-19.aastat. Vastajate hulgas oli 39% noormehi ja 61% neidusid. Täpsed andmed tagastamata küsimustike kohta puuduvad, kuid nende arv oli väiksem kui 10%.

Intervjuudel osales kuus 18-19. aastast noorukit (neli tüdruku ja kaks poissi), kes olid välja valitud varem läbi viidud samateemalise küsimustiku vastajate hulgast (tegemist ei ole sama küsimustikuga, millest pärinevad käesoleva uuringu kvantitatiivsed andmed). Valik oli teostatud eesmärgiga leida intervjueeritavateks võimalikult erinevate identiteetidega inividid.

2.3. Mõõtmisvahendid

Küsimustiku täitmisel tuli vastajatel esmalt kümnel korral vastata küsimusele "Kes sa oled?" Alljärgnevalt nimetan antud vastuseid identiteedi elementideks. Seejärel paluti iga kümne kirja pandud identiteedi elemendi kohta vastata kolmele küsimusele, mis mõõdavad identiteedi tajutud kesksust inimese jaoks. Kesksus jaotub kolmele dimensioonile: olulisus ehk kognitiivne, rahulolu ehk afektiivne ja esitamine ehk käitumuslik dimensioon. Küsimused olid järgmised: 1) *kui oluline on iga nimetatud asi selle kirjeldamisel, kes sa oled?* 2) *kui õnnelikult või õnnetuna sa end iga nimetatud asja üle tunned?* 3) *kui palju sa näitad oma igapäevases tegevuses välja, et oled iga nimetatud asi?* Vastuseid anti skaalal 0-10.

Lisaks paluti iga identiteedi elementi hinnata 23 korral lähtuvalt erinevatest motiividest: eristumine, jätkuvus, positiivne enesehinnang, kuulumine, tõhusus, tähendus,

mõjuvõim, kohustused, lugu, religioon, täiustumine, stabiilsus, side minevikuga, turvatunne, saavutused, kasulikkus, erinevate inimeste poolest, positsioon, kontroll, maailmapildi avardamine, harmoonia, piirid sinu ja teiste vahel, sotsiaalne staatus. Täpsed küsimused, mis vastajatele esitati on toodud lisas 1.

Kuus esimest motiivi olid kasutusel ka varasemates identiteedi motiivide uuringutes. Ülejäänud lisati küsimustikule erinevate projektis osalevate maade identiteediuurijate poolt eesmärgiga kaardistada identiteedi motiivide esinemist erinevates kultuurides. Eestist tehti ettepanek lisada 'silmaringi avardamine' ja 'turvatunne'.

Lisaks identiteedi motiividele sisaldas küsimustik veel religioossust, kollektivistlikke väärtusi, inimlikke väärtusi ja kontekstualismi mõõtvaid küsimustikke ning demograafilisi andmeid. Nendest on käesolevas töös kasutusel vaid sugu ja elukoht.

Intervjuud olid poolstruktureeritud. Intervjuu algul palusin vastajal panna paberile oma erinevad identiteedid lõpetades 12 korda lause, mis algavad sõnadega „Mina olen ...“. Seejärel rääkisime igast identiteedist eraldi eesmärgiga selgitada välja, mida iga identiteedi element noorukile tähendab ja milliseid motiive tema identiteet sisaldab. Proovisin saada teada, milliseid tähendusi noorukid oma identiteedile annavad ning millistest identiteedi elementidest nad konkreetsete motiividega seoses räägivad. Intervjueeritavale esitati küsimusi kõigi Vignolese ja tema kolleegide (2006) poolt uuritud kuue motiivi ning oletatava maailmapildi laiendamise motiivi kohta. Intervjuu struktuur on toodud lisas 2. Kõik intervjuud tsanskribeeriti.

2.4. Andmete analüüs

Andmete kvantitatiivse analüüsi viisin läbi statistikaprogrammis PASW Statistics 17. Kasutasin kirjeldavaid statistiku, korrelatsioonanalüüsi muutujate omavaheliste seoste leidmiseks, keskmiste võrdlust sugudevaheliste erinevuste kontrollimiseks, faktoranalüüsi motiivide koondumise selgitamiseks ja regressioonanalüüsi motiivide ennustusväärtuste leidmiseks identiteedi kognitiivsele, afektiivsele ja käitumuslikule dimensioonile.

Tulemuste analüüsi juures on oluline teada, et kuna iga inimene vastas 10 korda "kes sa oled?" küsimusele ning hindas iga vastust eraldi, siis on iga vastaja kohta 10 andmerida. Seetõttu on arvutuste aluseks olevate juhtumite arv ligi 10 korda suurem kui vastajate arv (veidi väiksem arv tuleneb üksikutest puuduvatest vastustest). Faktoranalüüsi ja soolise võrdluse teostamisel kasutasin keskmistatud andmeid, kus iga vastaja kohta oli andmetabelis 1 rida (identiteetidele antud keskmine väärtus).

Intervjuude analüüsimisel kasutasin interpretatiivset fenomenoloogilist analüüsi (IFA). IFA peamiseks mõõtühikuks on tähendus, mida inimesed annavad teatud kogemustele, sündmustele või olukordadele ning IFA eesmärgiks on aru saada nendele omistatava tähenduste sisust ja keerukusest, kusjuures esinemise sagedus ei ole määrav (Smith & Osborn, 2008). IFA on oma olemuselt andmetepõhine uurimisviis, sest uuritavast tekstist esiletulevaid tähendusi ei ole võimalik täielikult ette ennustada.

Analüüsisin transkriptsioone midagi välja jätmata ning lähtusin kvalitatiivsele uurimisviisile omasest induktiivsest mõtteloogikast, kus hüpoteese arendatakse ja kontrollitakse andmeanalüüsi käigus (Laherand, 2008). Uurija on analüüsi igas etapis aktiivne interpreteerija, püüdes aru saada sellest, kuidas uuritavad oma sisemaailma mõtestavad.

Teostasin analüüsi IFA meetodiga Smithi ja Osborni (2008) järgi, alustades transkriptsioonide lugemisest ja märkmete tegemisest. Lugesin teksti korduvalt ja märkisin servale motiividega seonduvaid kommentaare, mis tekstist esile tulid. Seejärel ühendasin kommentaarid temadeks, mille eesmärk on esialgse teksti viimine kõrgemale abstraktsiooni tasemele. Algsed märkmed olin teinud teksti vasakule servale, teemad kirjutasin paremale. Samal ajal joonisin tekstis fraase, mis iga teemat illustreerisid.

Näiteks:

<i>„Tahan pidevalt uusi asju proovida ja midagi uut teha.“</i>	vajadus kogeda uut
<i>„Mulle meeldib tervikus osa olla.“</i>	vajadus kuuluda

Järgnes teemaklastrite loomine. Kirjutasin teemad eraldi välja ning otsisin motiivide alusel nendevahelisi seoseid. Teemade klastrid tegin iga juhtumi kohta eraldi, mis võimaldas kõige paremini avastada iga uuritava tekstis läbivaid jooni. Teemade kohta moodustasin klastrid erinevate motiivide kohta, kontrollides samal ajal pidevalt, kas teema kajastab seda, mida tegelikult öeldi.

Mõnes intervjuus tulid teatud teemad esile korduvalt, kuid esines ka üksikuid muu tekstiga vastuolus olevaid lauseid, mis osutusid samuti olulisteks. Taandamise kaudu jõudsin kesksete teemadeni, millele interpretatsiooniprotsessis kõige enam keskendusin. Viimases etapis toimus teemade võrdlemine ning koondumiste ja lahknevuste otsimine. Pidasin silmas, et lõplik analüüs oleks teoreetiliselt kompaktne ja arvestab samal ajal individuaalseid eripärasid selles, kuidas need koondumised ja lahknevused indiviidil avalduvad (Smith & Osborn, 2008).

Analüüsi eesmärgiks oli leida vastajatele omaseid tunnuseid, milles nende identiteedi motiivid avalduvad. Kuna intervjuueeritavate arv oli väike, ei saa selle analüüsi põhjal teha

üldistusi. Subjektiivsuse vähendamiseks kasutasin intervjuude analüüsi ja tõlgendamise käigus oma juhendaja abi.

3. Tulemused

3.1. Kvantitatiivse analüüsi tulemused

3.1.1. Identiteedi motiivid

Esimesena uurisin, milliseid väärtusi identiteedi motiividele oli antud. Peaaegu kõikide identiteedi motiivide keskmine näitaja oli kõrgem kui 5 ning paljudel kõrgem kui 6. Seega võib öelda, et välja pakutud motiivid olid vastajate identiteedi seisukohast reeglina relevantsed. Eranditeks osutusid religioosne tähendus (#13) $M=2,2$; $SD=2,9$ ja piiride tekitamine enda ja teiste vahele (#25) $M=4,1$; $SD=2,9$. Erilise tähelepanu all olnud maailmapildi laiendamise (#23) ja turvalisuse (#17) motiivide keskmised olid vastavalt $M=6,2$; $SD=2,7$ ja $M=5,7$; $SD=3,1$.

3.1.2. Motiivide struktuur

Korrelatsioonanalüüs näitas, et kõik peale ühe motiivi korreleeruvad omavahel positiivselt. (Erandiks oli piirid sinu ja teiste vahel (#25).) Kuna uuringus on tähenduselt omavahel lähedasi motiive, siis eeldasin, et motiivid ei ole kõik eraldiseisvad, vaid võivad omavahel koonduda. Motiivide struktuuri selgitamiseks teostasin faktoranalüüsi. Eesmärgiks oli leida võimalikult paljusid motiive kirjeldav ja samas sisuliselt tähenduslik struktuur, kus faktorid oleksid omavahel võimalikult vähe seotud.

Algselt ilmnis neli faktorit, mille omaväärtus oli üle 1 (vt lisa 1). Neljandasse faktorisse laadus suuresti vaid religioosse tähenduse motiiv. Ülejäänud kolm faktorit olid tähenduslikud, kuid väga ebavõrdsete kaaludega. Esimesse faktorisse kuulus peamise laadungiga umbes 2/3 kõigist motiividest, kusjuures mitmed väited laadusid ka teistesse faktoritesse. See faktor oli mitmetähenduslik, koondades erinevaid tähenduse ja kuuluvusega seotud motiive. Teise faktori keskne teema oli eristumine ja kolmanda faktori keskne teema stabiilsus ja side minevikuga. Otsustasin edasi töötada 3 faktoriga, jättes välja religioosse tähenduse motiivi ja need motiivid, mille põhilaadung oli I faktoris, kuid mis ei laadunud sinna väga tugevalt või laadusid ka teistesse faktoritesse.

Lõpptulemusena varimax rotatsiooni abil saadud kolmefaktoriline mudel seletab kokku 72,2% variatiivsusest. Esimene faktor (uhkus-kuuluvus-tähendus) seletab 32,3% variatiivsusest, teine (eristumine) 21,7% ja kolmas (jätkuvus) 15,2%. Motiivide faktorilaadungid on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Identiteedi motiivide koondumine faktoritesse.

	Faktorid		
	Uhkus, kuuluvus, tähendus	Eristumine	Jätkevus
Positiivne enesehinnang	,817	,241	,156
Kuulumine	,823	,068	,144
Tõhusus	,843	,264	,173
Täiustumine	,754	,226	,334
Tähendus	,763	,075	,288
Eristumine	,081	,901	-,015
Erinev tüüp	,187	,842	,198
Positsioon	,361	,726	,297
Stabiilsus	,165	-,005	,728
Lugu	,314	,344	,652
Side minevikuga	,226	,177	,805

Kui kaks originaalmotiivi (eristumine ja jätkevus) ilmnedid eraldi faktoritena, siis ülejäänud 4 originaalmotiivi - enesehinnang (#6), tähendus (#14), tõhusus (#8) ja kuuluvus (#7) koondusid ühte faktorisse. Esimesse faktorisse lisandus veel täiustumine (#14). Mõnevõrra üllatuslikult jäi lõplikust faktorstruktuurist kõrvale originaalväide jätkevuse motiivi kohta, mis laadus tugevalt nii uhkuse-kuuluvuse kui jätkevuse motiividele.

Teine faktor sisaldab eristumisega seotud tunnuseid: eristumine teistest inimestest (#4), erinevat tüüpi olemine (#20) ning positsioon teiste inimeste suhtes (#21). Kolmandas faktoris on jätkevust tähistavad motiivid – side minevikuga (#16), elu kui lugu (#12) ning stabiilsus ja muutumatus (#15).

Faktorite sisereliaablused olid I faktoril $\alpha=,89$, II faktoril $\alpha=,83$ ja III faktoril $\alpha=,70$. Faktorid korreleerusid omavahel statistiliselt oluliselt, mis näitab, et nad pole ortogonaalsed. Tugevas seoses olid uhkus-kuuluvus-tähendus ja jätkevus ($r=,57$; $p<,01$). Pisut nõrgem seos ilmned uhkus-kuuluvus-tähenduse ja eristumise faktoril ($r=,47$; $p<,01$) ning eristumise ja jätkevuse faktoril ($r=,47$; $p<,01$).

3.1.3. Identiteedi elementide tajutud kesksus

Töö üheks eesmärgiks oli leida, millised motiivid on olulisemad noorukieas. Tajutud kesksust näitavad identiteedi elementide olulisus (#1) ($M=7,0$; $SD=2,3$), rahulolu oma identiteedi elementidega (#2) ($M=6,9$; $SD=2,6$) ja identiteedi elementide esitamine käitumises (#3) ($M=6,9$; $SD=2,3$). Oletasin, et noorukite identiteedis on kesksed eristumise, tõhususe, tähenduse ja jätkuvusega seotud motiivid.

Otsisin regressioonanalüüsi abil vastust küsimusele, milliseid motiive täitvaid identiteedi elemente tajutakse oma identiteedis olulisena, millega ollakse rahul ja mida esitatakse käitumises. Kasutasin regressioonanalüüsis algseid, mitte keskmistatud andmeid. Esmalt tegin analüüsi faktoritesse koondunud motiividega. Kuna eelnevalt leitud faktorid olid arvutatud keskmistatud andmete põhjal, kandsin need üle algseesse andmefaili, liites algandmetes kokku faktoritesse koondunud motiivid ja saades sel viisil kolm uut tunnust, millega opereerida.

Kolmefaktoriline mudel töötas kõige paremini rahulolu ennustajana ($R^2=,60$; $F(3)=1146$; $p<,05$). Tugevaim ennustaja oli uhkus-kuuluvus-tähenduse faktor ($\beta=,79$; $p<,05$). Jätkuvus ei osutunud rahulolu ennustajaks ja eristumine oli rahuloluga seotud negatiivselt ($\beta=-,05$; $p<,05$). Mudeli kõrge, 60%-ne ennustusväärtus näitab siinkohal, et uhkus-kuuluvuse-tähenduse motiivi täitmine määrab suuresti rahulolu oma identiteedi elementidega.

Kuna esimesse faktorisse kuulus erineva tähendusega motiive, otsustasin teha regressioonanalüüsi ka üksikute motiividega. Sel juhul olid sõltumatuteks muutujateks 23 identiteedi motiivi. Leidsin, et kõige suuremaks identiteediga rahulolu ennustajaks on positiivne enesehinnang ($\beta=,37$; $p<,05$) ja sellele järgnesid tunduvalt väiksemate regressioonikordajatetega I faktorisse kuuluvad motiivid: täiustumine (#14) ($\beta=,15$; $p<,05$), kuulumine (#7) ($\beta=,13$; $p<,05$), tõhusus (#8) ($\beta=,12$; $p<,05$) ja tähendus (#9) ($\beta=,08$; $p<,05$).

Tajutud olulisuse ennustajateks osutusid kõik kolm faktorit ennustusväärtusega 27% ($R^2=,27$; $F(3)=293$; $p<,05$). Regressioonikordajad olid statistiliselt olulised nii uhkus-kuuluvus-tähendusel ($\beta=,37$; $p<,05$), eristumisel ($\beta=,10$; $p<,05$) kui jätkuvusel ($\beta=,14$; $p<,05$).

Otsisin, millised motiivid on veel tajutud olulisuse ennustajad. Faktoreid arvesse võtmata osutusid olulisteks kuulumine (#7), tähendus (#9), stabiilsus (#15), kasu (#19), eristumine (#4) ja jätkuvus (#5) ($R^2=,30$; $F(3)=167$; $p<,05$) (vt tabel 2). Tõhusus ja enesehinnang ei olnud olulisuse ennustajad.

Tabel 2. Identiteedi tajutud olulisust ennustavad motiivid (regressioonanalüüsis kasutatud üksikuid motiive).

Motiivid	β	t	p
Kuulumine	,176	7,367	,000
Tähendus	,149	6,340	,000
Stabiilsus	,105	5,519	,000
Kasulikkus	,109	4,742	,000
Eristumine	,115	6,386	,000
Jätkevus	,131	6,113	,000

Identiteedi elementide esitamist käitumises ehk välja näitamist ennustasid kaks faktorit: uhkus-kuuluvus ($\beta=,37$; $p<,05$) ja jätkuvus ($\beta=,11$; $p<,05$). Mudeli ennustusväärtus oli 19% ($R^2=,19$; $F(3)=178$; $p<,05$) Eristumine ei osunud üllatuslikult identiteedi välja näitamise ennustajaks.

Üksikmotiividest on välja näitamise suurim ennustaja kuulumine (#7), seejärel stabiilsus (#15), positiivne enesehinnang (#6) ja kasulikkus (#19) (vt tabel 3). Selle neljafaktorilise mudeli ennustusväärtus on 23% ($R^2=,23$; $F(4)=173$; $p<,05$).

Tabel 3. Identiteedi esitamist käitumises ennustavad motiivid (regressioonanalüüsis kasutatud üksikuid motiive).

Motiivid	β	t	p
Pos. enesehinnang	,133	5,211	,000
Kuulumine	,245	9,632	,000
Stabiilsus	,135	6,797	,000
Kasulikkus	,091	3,798	,000

Regressioonanalüüsi tulemustes väärrib tähelepanu positiivse enesehinnangu motiivi tugev mõju rahulolu dimensioonile. Positiivne enesehinnang ei olnud aga tajutud olulisuse ennustaja, kuigi selle korrelatsioon olulisuse dimensiooniga oli arvestatav ($r=,43$, $p<0,01$).

Otsitud maailmapildi laiendamise (#23) ja turvatunde (#17) motiivid ei laadunud ühelegi faktorile, kuid korreleerusid tajutud kesksuse dimensioonidega statistiliselt oluliselt. Maailmapildi laiendamine korreleerus rahuloluga ($r=,39$, $p<,01$) ja tajutud olulisusega ($r=,32$,

$p < 0,01$). Turvatunde korrelatsioon rahuloluga oli $r = 0,50$ ($p < 0,01$), tajutud olulisusega $r = 0,32$, ($p < 0,01$) ja esitamisega käitumises $r = 0,30$ ($p < 0,01$).

Korrelatsioonanalüüsi abil kontrollisin ka identiteedi tajutud olulisuse, rahulolu ja esitamise omavaheliste seoste tugevust. Selgus, et need identiteedi elemendid, mida nooruk tajub olulisena, nendega on ta ka rahul ($r = 0,48$, $p < 0,01$). Elemendid, millega ollakse rahul, neid näidatakse välja ($r = 0,44$, $p < 0,01$) ning ka olulisena tajutud elemente näidatakse välja ($r = 0,38$, $p < 0,01$).

3.1.4. Soolised erinevused

Oodatud soolisi erinevusi identiteedi motiivides ei ilmnenud. Püstitatud hüpoteesi kohaselt oleksid poistele pidanud olema olulisemad saavutuste ja tõhususega seotud motiivid ning tüdrukutele jätkuvuse ja kuulumisega seotud motiivid. Üksikute motiividega tehtud t-test näitas, et statistiliselt oluline erinevus ilmnis vaid ühe motiivi, erineva tüüpi (#20) puhul ($t(224) = 2,42$; $p < 0,05$), tüdrukutel $M = 5,6$; $SD = 1,9$ ja poistel $M = 6,2$; $SD = 1,4$. Poistel esineb seega tugevamini motiiv olla erinevat tüüpi inimene. Faktorite võrdlus soolisi erinevusi ei näidanud.

3.2. Kvalitatiivse analüüsi tulemused

Enesehinnangu motiiv avaldus vajadusena saada teistelt tunnustust ja tagasisidet. Omadused ja rollid, panid noori endast hästi mõtlema toovad teistelt positiivset tagasisidet: *sõbralik, järjepidev, kohusetundlik, lapselaps*. Üks neiu ütles sõbralikkuse kohta: „Mulle on väga palju öeldud, et ma olen sõbralik ja mulle on hästi oluline see, et teised seda märkavad. See annab mulle päris palju juurde.“ Positiivne enesehinnang tulenes ka sellest kui saadakse hakkama oma kohustuste ja ülesannetega ning jõutakse püstitatud eesmärkideni. Üks noormees ütles: „Kui ma uues koolis hakkama ei saa, siis see muidugi mõjutab seda täisväärtuslikkust. Aga kui kõik läheb hästi, siis ma tunnen ennast ikka nagu kala vees.“

Enesetõhususe tunnet andsid ka isikuomadused: *vastupidavus, kindlustunne jõuda sinna, kuhu soovin, uudishimu, nõudlikkus*. Tõhusust andvad isikuomadused olid noortele pagasiks, mis aitavad saavutada oma eemärke (saavutused) ja mis panevad ennast tundma vajalikuna: „Ma tunnen ennast kasulikuna kui ma midagi teen. Ja see tekitab minus väga hea tunde, kui midagi on ära tehtud.“ Tõhusus seostus ka loomise ja eneseteostamise vajadusega: „Mulle meeldib kui elu on keerulisem, et kõik ei ole nii käeulatuses. Et saab ise luua kõik enda jaoks, ise töötada kõige nimel“. Noortel oli soov rakendada oma võimeid ja oskusi, sest

see suurendas enesekindlust ja iseseisvust. Tõhusus on seega tihedalt seotud enesehinnanguga ja peaks tõstma rahulolu oma identiteediga.

Tõhususe tundega oli seotud ka kohustuste täitmine. Mitmel uuritaval seostus tõhususega õpilase roll: „*Kool ongi keskpunkt praeguses elus. Seal peavad asjad korras olema, muidu ülejäänud juba ei toimi*“. Õpilase roll oli nii praeguse kui tulevase enesetõhususe teenistuses: „*Kui keskharidust ei ole, siis sul pole eriti midagi teha peale kooli. Hariduseta tänapäeval ikka väga hästi hakkama ei saa.*“

Kuulumise motiiv oli olulisel kohal kõikide intervjueeritavate identiteedis. Kuulumisega seostusid ootuspäraselt suhteidentiteedid ja sotsiaalsed rollid: *poeg, vend, sõber, õpilane*. Üks noormees tõi välja ka kuulumise eestlaste hulka. Perekonda peeti kõige enam **turvatus** ja ühtekuuluvuse allikaks ja enamasti oli mõni perekonnaga seotud roll kõige tähtsamate identiteeti elementide seas. Perekonda kui kindlat seljatagust iseloomustab ühe neiu lause: „*Minu kodu on mu kindlus. /-/ Perekonna toetus ja see, et nad aitavad mind, see on hästi tähtis*“. Sama mõtet väljendas ka teine neiu: „*Ma võin neid täielikult usaldada ja ma tean, et nad ei jäta mind hätta.*“ Järelikult on perekonnalt saadav turvatunne on iseseisvumise etapil noortele väga oluline. Kuulumine eakaaslaste hulka tähendas võimalust meeldivalt aega veega ning vajadust emotsionaalsete kontaktide järele: „*Meil saab nalja koolis ja meil saab nutetud koolis, meil saab kõike tehtud*“.

Kuulumine kui samastumine tuli esile nii positiivses kui negatiivses plaanis. Positiivsesena võis samasus aidata leida teistepoolset mõistmist: „*Me oleme poiss-sõbraga samadest asjadest huvitatud. Ta saab minust aru, see on kõige tähtsam.*“ Ühel neil oli aga probleeme tasakaalu leidmisega samastumise ja iseendaks jäämise vahel. Vajadus säilitada head läbisaamist ajendas teda käituma teiste poolt soovitud viisil, mis aga viis ta vastuollu enda soovidega. „*Vanaema kogu aeg küsis, millal ta võib meile mu poisi vanemate juurde külla tulla. /-/ Siis ta tuli ja see läks hästi, aga mul oli endal tegelikult halb tunne nagu ta suruks ennast peale*“. Teised motiivid väljendusid tal tihti kuulumise motiivi kaudu: jätkuvus ühistes üleelamistes koos sõpradega ja enesehinnang õele eeskujuks olles. Kuulumine andis talle võimaluse tunda ennast teistele vajaliku ja tugevana: „*Kui keegi mu õele teeb midagi, siis ta ähvardab minuga*“.

Mitme uuritava jaoks tõi oht teistega liigselt samastuda eredalt esile **eristumise** motiivi. Eristumise kaudu üritati peamiselt säilitada oma identiteedi unikaalsust: „*Ma olen pisike ja ma olen natukenegi eriline. Mulle juba sellepärast meeldib, et ma olen nii pisike*“. Erinemine väljendus ka tahtmises säilitada oma väljakujunenud tõekspidamisi: „*Mul ei ole eraldi eesmärk teistest erineda. /-/ Aga kui ma vaatan ühiskonda läbi oma silmade, siis ma*

mõtlen küll, et tahaks sellest ühiskonnast natuke teistmoodi olla“. Erinemine oli noorukite jaoks positiivne ja edasiviiv isegi kui seda tähistasid ambivalentse väärtusega isikuomadused (*põikpäine, naiivne*).

Jätkuvuse motiivi kohta küsiti noorukitelt eelkõige jätkuvusest ajalises perspektiivis: „Kuivõrd sa usud, et oled tulevikus samasugune nagu praegu?“ Oma identiteedi jätkuvust soovisid kõik uuritavad ja seda nähti elu loomuliku kulgemisena „*Ma lihtsalt kujunen, lähen vooluga kaasa. /-/ Ma olen ise see alus, mida kõik ümbritsev vormima või muutma hakkab.*“ Tähelepanu pälvis see, et jätkuvuse teema juures räägiti rohkem muutumisest, mis tähistas soovitud isiklikku arengut: „*Peaksin saama täiskasvanulikumaks, realistlikumaks, arvestavamaks*“. Jätkuvus ja muutumine ei olnud noorukite jaoks vastuolus: „*Ma arvan, et ma ei ole tulevikus sama inimene kui ma praegu olen. /-/ Muidugi mingi mall jääb samaks, et seal raamist sa nagu enam välja ei lähe.*“ Jätkuvuse juures peeti oluliseks nii oma iseloomujoonte, väärtushinnangute kui sotsiaalsete suhete säilimist.

Tähenduse kui eksistentsi eesmärgi ja olulisuse kohta ei olnud uuritavatel olemas valmis mõeldud vastust. Täheenduse tunnet andis oma identiteet tervikuna: „*See, mis ma kirja pannud olen, see kõik annab mu elule mingis mõttes tähenduse.*“ Täheendus avaldus jätkuvuse kaudu: „*Nendel asjadel (identiteetidel) on tähendus, missugune ma olen ja tänu nendele asjadele kujuneb minu tulevik mingit moodi.*“, samuti kuulumise ja igapäevase tegevuse kaudu: „*Perekond, sõbrad, asjad, mis ma teen, see muudabki mu elu mõttekaks*“. Täheenduse juures peeti oluliseks eluga rahulolu, mis viitab tähenduse motiivi seotusele identiteedi afektiivse dimensiooniga: „*Kui sa tunnend ennast, siis sa tead, mis on sinu jaoks tähtis ja siis sa tunnend rõõmu nendest asjadest, mis on sulle tähtsad.*“

Kahe neiu intervjuus tuli esile ka **maailmapildi laiendamise** motiiv. Maailmapildi laiendumine väljendus soovina saada uusi teadmisi ja kogemusi: „*Ma tulevikus tahaksin näha maailma ja uusi asju. Läheks kusagile kaugele, kus ei ole käinud.*“ Vajadus osata näha asju mitme külje pealt seostus isikliku arenguga: „*Mulle meeldib eriti suhelda inimestega, kes on minust veel targemad. /-/ Mida rohkem on inimesel mõtteid, ideid ja seisukohti, seda rikkam on inimene.*“ Maailmapildi laiendamine osutus oluliseks nii iseenda kui maailma paremaks mõistmiseks: „*Kui sa ikka ennast ei tunne, siis sa ei tea ju, mida sa tahad. Võib-olla hoopis mõtled midagi enda jaoks tähtsaks.*“

4. Arutelu ja rakendamisvõimalused

4.1. Arutelu

Käesoleva töö eemärgiks oli uurida identiteedi motiive noorukieas. Püstitasin neli uurimisküsimust: 1) Milliseid motiive sisaldab noorukite identiteet?, 2) Millised motiivid on olulisemad noorukieas?, 3) Milliseid soolisi erinevusi esineb identiteedi motiivides? 4) Kuidas identiteedi motiivid noorukite identiteedis avalduvad?

(1) Uurimusest selgus, et noorukite identiteet sisaldab ka teisi motiive peale Vignolese ja kolleegide (2006) leitud kuue motiivi. Kõik motiivid, mille osas noorukitel paluti oma identiteedi elemente hinnata, osutusid noorukite identiteedis oluliseks ning olid seotud identiteedi tajutud kesksusega. Vähem olulised olid religioosset tähendust ning enda ja teiste vahelisi piire rõhutavad motiivid. Faktoranalüüsis ilmnes, et ehkki olulisi motiive on palju, koonduvad nad kolme sisulise terviku alla, milleks on eristumine, jätkuvus ning kombinatsioon enesehinnangust, kuulumisest, tõhususest ja tähendusest, mille nimetasin uhkuse-kuuluvuse-tähenduse motiiviks.

Hüpotees, mille kohaselt esinevad noortel ka maailmapildi laiendamise ja turvatunde motiivid, leidis osaliselt kinnitust. Mõlemal motiivil oli suhteliselt tugev seos identiteediga rahuloluga, kuid kumbki ei laadunud piisava osatähtsusega faktoranalüüsis leitud kolmele faktorile, mis oleks tõestanud nende kuulumist põhimotiivide hulka. Oletatavasti on maailmapildi laienemine omane eelkõige nendele inimestele, kel esineb mitu erinevat sama tasandi identiteeti, näiteks kuulumine mitmesse etnilisse gruppi, mis "sunnib" vaatama maailmale erinevatest perspektiividest (Valk & Karu, 2000).

(2) Oletasin, et noorukieas on olulisemad eristumise, tõhususe, tähenduse ja jätkuvusega seotud motiivid. Hüpotees tugines ego-identiteedi teooria põhjal tehtud uuringutel, mille kohaselt on hilises teismeeas noortele olulised oma unikaalsuse, elu tähenduslikkuse ja kompetentsusega seotud küsimused (Marcia, 1993, Kroger, 2007). Kuna hilises teismeeas toimub kõrgemal abstraktsuse tasemel representatsioonide loomine iseendast, peaks olema tähtis ka jätkuvus kui identiteedi elementide omavaheline kooskõlalatus (Kroger, 2007, Amiot et al, 2007).

Selgus, et oma identiteedis tajutakse olulisena eelkõige neid identiteedi elemente, mis täidavad tähenduse, jätkuvuse, kuulumise ja eristumise motiive. Samad motiivid, välja arvatud kuulumine, ilmnesid ka Vignolesel ja kolleegidel (2006), kes uurisid nii noorukeid kui vanemas eas inimesi. Kuna kuulumise motiiv ilmnes kõikidel identiteedi dimensioonidel,

võib öelda, et kuulumine on noorukite enesemääratluses väga tähtsal kohal. Seevastu tõhusus, mille rolli pidasin suuremaks, ei paista olevat noorukite identiteedis nii oluline.

Regressioonanalüüs tõestas, et need identiteedi elemendid, mis täidavad uhkuse-kuuluvuse-tähenduse faktoris sisalduvaid motiive, teevad noori õnnelikuks. Kõige rohkem rahul ollakse nende identiteedi elementidega, mis panevad noori endast hästi arvama. Enesehinnang oli oluline rahulolu ennustaja ka Vignolese jt (2006) uuringutes koos tõhususe ja kuulumisega. Nendele lisandus käesolevas uuringus arvestatava osakaaluga veel täiustamise motiiv.

Eristumise faktori negatiivne seos rahuloluga kinnitab Vignolese jt (2006) väidet, et eristumist tähistavad identiteedi elemendid ei tõsta identiteediga rahulolu. Eristumine on identiteedi kognitiivne komponent.

Identiteedi esitamist käitumises ennustasid samad motiivid, mis seostusid tajutud olulisusega. See on kooskõlas Vignolese jt (2006) tulemustega, et olulisi identiteete esitatakse ka käitumises. Positiivne enesehinnang pälvis tähelepanu sellega, et ta ilmnes tähtsa motiivina kõikidel identiteedi dimensioonidel. Positiivne enesehinnang ei olnud aga tajutud olulisuse ennustaja. Võib oletada, et põhjuslik seos on vastupidine: olulised identiteedi elemendid on need, mis annavad inimesele positiivset enesehinnangut.

(3) Vastupidiselt püstitatud hüpoteesile ei esinenud identiteedi motiivides silmapaistvaid soolisi erinevusi.

(4) Kvalitatiivne analüüs näitas mitmeid seaduspärasid noorukite identiteedi avaldumises. Selgus, et positiivset enesehinnangut andsid noortele iseloomujooned, mille eest neid tunnustatakse. Mitmel juhul ütlesid vastajad, et kõik kirja pandud identiteedid panevad neid endast hästi mõtlema, kuid välja toodi just neid omadusi, mida ka teised on märganud. See kinnitab, et enesehinnang on sotsiaalne konstrukt, mis sünnib võrdluses teiste inimestega (Tajfel, 1981). Enesehinnangut andvad tunnused olid samal ajal ka kuuluvuse ja tõhususe, kuid mitte eristumise allikateks. Enesehinnangu ja –tõhususe tugevat seost näitab see, et noori pani endast nii hästi mõtlema kui ka tõhusana tundma püstitatud eesmärkide saavutamine.

Eristumine oli noortele oluline eeskätt oma unikaalsuse säilitamisel. Kui osade intervjueeritavate jaoks oli eristumine teadlik taotlus, siis teistel polnud omaette eemärk teistest erineda. Siiski arvasid ka nemad, et liigne sarnanemine võib kaotada isikupära. Erinemise motiivi esiletulek viitab Marcia (1993) moratooriumi ehk otsingute staadiumile, kus vastandumise kaudu avastatakse endale omaseid seisukohti, huvisid ja väärtusi.

Tähendus ei seostunud noortel niivõrd eksistentsiaalsete küsimustega, vaid mina ise olemisega koos kõigi oma vooruste ja puudustega. Elu mõte seisnes intervjueritud noortel iseenda ja eluga rahuloluga, mis tähistab kooskõlalisuse ja jätkuvuse vajadust (Steele, 1988).

Kuulumise motiiv oli noortel seotud positiivse afekti ning turvatundega. Selgesti tuli esile vajadus tunda ennast pereliikmena ja tajuda perepoolset toetust, mis annab turvatunnet. See vastab Harteri (1999) uuringu tulemustele, et teismeeas küll tõuseb eakaaslaste arvamuse tähtsus, kuid vanemate oma seejuures ei lange. Kuulumine tekitab sisemisi vastuolusid kui ei suudeta erinevaid suhteidentiteete omavahel integreerida.

Maailmapildi laienemine oli seotud noorte isikliku arenguga. Uusi teadmisi ja kogemusi sooviti selleks, et ennast paremini tundma õppida ja ise ideede poolest rikkam olla. Intervjuudest võib seega järeldada, et maailmapildi laiendamise motiiv ei ole oluline vaid etniliste identiteetide puhul (Valk & Karu, 2000), vaid on omane edasipürgivatele noorukitele.

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli heita valgust identiteedi motiividele noorukieas. Uuring kinnitas, et noorukitel esineb palju erinevaid identiteedi motiive, mille struktuur ja avaldumine väärib edasisi uuringuid.

4.2. Rakendamisvõimalused

Töö tulemusi saavad rakendada teismeliste noortega töötavad spetsialistid, kelle töös on vajalik noorukite käitumise seletamine. Kuigi käesolevas uurimuses osalenud noored on ilmselt juba väljunud teismee identiteedikriisist, on neilgi iseendaga seoses küsimusi ja vastuolusid. Otsitakse sobivat elukutset ja püütakse aru saada inimsuhete keerukusest. Iseseisvumist ihaldetakse, kuid ka kardetakse.

Inimesed suhestuvad oma identiteedi kaudu ümbritseva maailmaga ja nende minapilt sõltub sellest, milliseid kogemusi keskkond neile pakub. Mingi identiteet tekib igal juhul, mis tingimustest sõltuvalt võib olla kookõlaline, vastuoluline, realistlik, positiivne, ennast maha tegev jne.

Sageli ilmnevad selles eas noorukitel vastuolud selle vahel, mida ma tahan ja selle vahel, mida arvan end suutvat. Kõrgema enesehinnangu ja –tõhususega noored julgevad ennast proovile panna. Kui noorukil on kujunenud endast negatiivne enesekontseptsioon, on ta vähem aldis oma soove realiseerima. Negatiivne minapilt alandab püüdlusi nii erialas kui suhetes (Harther, 1999). Suure tõenäosusega on negatiivse enesekontseptsiooniga noortel mõne olulise identiteedi motiivi täitmine takerdunud.

Negatiivse minapildi modifitseerimiseks võib olla kasu kognitiivsest ja sotsiaalsetest sekkumisstrateegiatest (Harter, 1999). Samal viisil saab negatiivse minapildi väljakujunemist ennetada. Kognitiivselt on võimalik enese-representatsioone parandada kui indiviid saab aru põhjustest, miks tal on tekkinud endast negatiivne kujutus. Harteri pakutud (1999) konkreetset strateegiad sarnanevad kognitiivse-käitumusliku teraapia põhimõtetele:

- ◆ Aidata indiviidil mõista negatiivse enesetaju tegelikku päritolu;
- ◆ Vähendada lahknevust mingis valdkonnas tajutud ebakompetentsuse ja selle valdkonna tähtsuse vahel. Suunata tähelepanu rohkem nendele valdkondadele, kus indiviid on kompetentne;
- ◆ Hinnata indiviidi uskumusi, et leida võimalusi enesekontseptsiooni muutmiseks realistlikumaks ja positiivsemaks;
- ◆ Julgustada noorukeid panema rohkem rõhku nendele interpersonaalsetele kontekstidele, mis toetavad nende positiivset enesekontseptsiooni;

Identiteedi motiivide seisukohalt on oluline, et noor hakkaks aduma, millised motiivid on tal oma minapildis rahuldamata. Saades teadlikumaks oma vajadustest, suudab ta oma minapilti adekvaatsemalt hinnata ja kujundada.

Lisa 1

Faktorite esialgne jaotuvus (sisaldab kõiki uuritud motiive).

	Faktorid			
	1	2	3	4
1. Eristumine	,082	,842	,000	,025
2. Jätkuvus	,517	,057	,471	,200
3. Pos. enesehinnang	,781	,228	,160	-,126
4. Kuulumine	,824	,054	,111	,007
5. Tõhusus	,826	,278	,130	,031
6. Tähendus	,776	,042	,178	,288
7. Mõjuvõim	,562	,537	-,029	,179
8. Kohustused	,585	,199	,166	,368
9. Lugu	,321	,269	,529	,448
10. Religioon	,280	,020	-,009	,705
11. Täiustumine	,765	,203	,280	,139
12. Stabiilsus	,245	,078	,733	-,278
13. Side minevikuga	,277	,147	,765	,218
14. Turvatunne	,640	,141	,320	,297
15. Saavutused	,732	,269	,330	,145
16. Kasulikkus	,712	,144	,284	,108
17. Erinev tüüp	,234	,800	,218	,098
18. Positsioon	,408	,711	,241	,146
19. Kontroll	,685	,370	,323	,065
20. Maailmapildi avardamine	,414	,449	,427	,305
21. Harmoonia	,765	,213	,327	,058
22. Piirid teistega	-,196	,437	,085	,592
23. Sotsiaalne staatus	,540	,478	,168	,179

Lisa 2***Motiivide skaalad küsimustikus***

1. Kui oluline on iga nimetatud asi selle kirjeldamisel, kes sa oled?
2. Kui õnnelikult või õnnetuna sa end iga nimetatud asja üle tunnend?
3. Kui palju sa näitad oma igapäevases tegevuses välja, et sa oled iga nimetatud asi?
4. Kuivõrd sa tunnend, et iga nimetatud asi eristab sind igas mõttes teistest inimestest?
5. Kuivõrd iga nimetatud asi annab sulle sinu elus järjepidevuse tunde - seose mineviku, oleviku ja tuleviku vahel?
6. Kuivõrd iga nimetatud asi paneb sind endast hästi arvama?
7. Kuivõrd iga nimetatud asi paneb sind tundma, et sa "kuulud" - et sa oled nende inimeste hulgas või aktsepteeritud nende poolt, kes sulle korda lähevad?
8. Kuivõrd iga nimetatud asi paneb sind tundma ennast kompetentse ja võimekana?
9. Kuivõrd iga nimetatud asi annab sulle tunde, et su elul on 'täendus'?
10. Kuivõrd annab iga nimetatud asi sulle mõjuvõimu teiste inimeste üle?
11. Kuivõrd kaasneb iga nimetatud asjaga kohustuste täitmine teiste inimeste suhtes?
12. Kuivõrd paneb iga nimetatud asi sind mõtlema oma elule kui loole?
13. Kuivõrd on iga nimetatud asjal sinu jaoks religioosne tähendus?
14. Kuivõrd aitab iga nimetatud asi sul ennast paremaks muuta?
15. Kuivõrd on iga nimetatud asi stabiilne ja muutumatu?
16. Kuivõrd paneb iga nimetatud asi sind tundma sidet oma minevikuga?
17. Kuivõrd annab iga nimetatud asi sulle turvatunde?
18. Kuivõrd annab iga nimetatud asi sulle tunde, et oled isiklikult midagi saavutanud?
19. Kuivõrd sulle tundub, et see, et sa oled iga nimetatud asi, on kasulik teistele inimestele?
20. Kuivõrd iga nimetatud asi teeb sind teistest erinevat tüüpi inimeseks?
21. Kuivõrd iga nimetatud asi annab sulle erilise rolli või positsiooni teiste suhtes?
22. Kuivõrd iga nimetatud asi annab sulle tunde, et sa omad kontrolli oma elu üle?
23. Kuivõrd iga nimetatud asi aitab sind vaadata maailma erinevast perspektiivist?
24. Kuivõrd iga nimetatud asi aitab sul säilitada harmooniat isiklikes suhetes?
25. Kuivõrd iga nimetatud asi tekitab mingeid piire sinu ja teiste vahele?
26. Kuivõrd iga nimetatud asi tõstab su sotsiaalset staatust?

Lisa 3

Intervjuu struktuur

Järjesta, kuivõrd olulised on need asjad, mis sa kirja panid, sinu identiteedi jaoks?

Mis nendest vastustest kirjeldavad sind enam, mis vähem?

Räägi, millega sa tegeled?

Kohustused, huvialad ja muud tegevused, mis lihtsalt meeldivad.

Mida need tegevused sinu kohta räägivad?

Miks sa nende asjadega tegeled?

Kuivõrd mõni sinu kirjutatud vastustest ütleb sulle, et sa saad hästi hakkama nendes asjades, mida sa teed?

Millega sa tulevikus tahaksid tegeleda?

Kes on olulised inimesed sinu elus?

Millistesse gruppidesse sa kuulud?

Mida suhtlemine nende mainitud inimestega sulle annab?

Mida see tähendab sinu jaoks, et sa suhtled nende inimestega/kuulud nendesse gruppidesse?

Kas sinuga on juhtunud nii, et on vahetunud see grupp inimesi, kellega sa suhtled?

Oled püüdnud pääseda mingisse gruppi.

Kui palju need asjad, mis sa kirjutasid, panevad sind iseendast hästi mõtlema?

Kas miski nendest aitab sul mõelda endast kui heast ja tublist inimesest?

Kas miski nendest teeb sind teiste silmis väärtuslikuks?

Kuivõrd sa tunned, et mõni sinu kirja pandud vastustest eristab sind teistest inimestest?

Kas see on sinu jaoks oluline – olla teistest erinev või tunned end pigem hästi, kui oled ümbritsevate inimestega sarnane?

Millal/millises olukorras sa tunned, et sa oled kõige rohkem sina ise?

Tunned, et oled see, kes sa oled.

On see sulle oluline küsimus? Mõtled sa sageli selle peale, kes sa oled või kes sa tahaksid olla?

Kas midagi, mis sa kirjutasid, kirjeldab sind tegelikult või on väljastpoolt pakutud?

Oled see kellegi teise arvates rohkem kui enda arvates, nii et su enda võimed ja soovid ei saa avalduda.

Kas oled kogenud konflikti oma kahe erineva identiteedi vahel?

Kummale identiteedile truuks jäid?

Kuivõrd sa tunned, et sa oled ka tulevikus samasugune nagu praegu?

Mida sa võiksid tulevikus veel enda kohta teada saada?

Kuivõrd sinu kirjapandud vastused annavad sinu elule tähenduse?

Kas miski nendest paneb sind tundma, mis on sinu elu mõte?

Viited

- Abrams, D. & Hogg, M. A. (1988). Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 18, 317-334.
- Amiot, C. E., Sablonnière, R., Terry, D. J. & Smith, J. R., (2007). Integration of social identities in the self: Toward a cognitive-developmental model. *Personality and Social Psychology Review*, 365-388.
- Archer, S. L., (1982). The lower age boundaries of identity development. *Child Development*, 53, 1551-1556.
- Bandura, A. (1997). Self-efficacy. *Harvard Mental Health Letter*, 13(9).
- Baumeister, R. F., (1991). *Meanings of life*. New York: Guilford Press.
- Baumeister R. F & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.
- Breakwell, G. M. (1993). Social Representations and social identity. *Papers on Social Representations*, 2, 198-217.
- Breakwell, G. M. (2001). Mental models and social representations of hazards: the significance of identity processes. *Journal of Risk Research*, 4, 341-351.
- Brewer, M. B. (2007). The importance of being we: human nature and intergroup relations. *American Psychologist*, 728-738.
- Coté, J. E., (1996). Identity: A multi-dimensional analysis. Raamatus G. R. Adams, R.
- Deaux, K., (1992). Personalizing Identity and Socializing Self. Raamatus G. M. Breakwell (toim). *Social Psychology of Identity and the Self Concept*, 9-34. London: Surrey University Press.
- Deaux, K., (2000). Models, meanings and motivations. Capozza, D. & Brown, R. (Ed). *Social Identity Processes: Trends in Theory and Research*, 1-15. London: Sage.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: a macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology*, 49, 182-185.
- Erikson, E. H., (1969). The problem of ego identity. *Psychological Issues*, 1, 101-164.
- Erikson, E. H. (1974). *Identity: Youth and Crisis*. London: Faber & Faber.
- Gecas, V., (1991). The self-concept as a basis for a theory of motivation. Raamatus Howard, J. A. & Callero, P. L. (toim) *The self-society dynamic: cognition, emotion and action*, 171-187. New York: Cambridge University Press.

- Gilroy, P., (1997). Diaspora and the detours of identity. Raamatus K. Woodward (toim) *Identity and difference*. London: Sage.
- Graafsma, T. L. G., (1994). A Psychoanalytic Perspective on the Concept of Identity. Raamatus H. A. Bosma, T. L. G. Graafsma, H. D. Grotevant, D. J. de Levita (toim), *Identity and Development*, 41-62. USA: Sage.
- Graafsma, T. L. G., Bosma, H. A., Grotevant H. D. & D. J de Levita (toim), (1994). *Identity and development*. USA: Sage.
- Harter, S., (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. New York: Guilford.
- James, W., (1952). *The Principles of Psychology*. Chicago: Encyclopaedia Britannica.
- Jetten, J., Hogg, M. A., Mullin, B. (2000). In-group variability and motivation to reduce subjective uncertainty. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4(2), 184-198.
- Kroger, J., (1988). A longitudinal study of ego identity status interview domains. *Journal of Adolescence*, 11, 49-64.
- Kroger, J., (2007). *Identity development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Kukkonen, M., (2003). *Oppilaan minäkäsityksen tilannevaihtelu, oppiainesidonnaisuus ja jatkuvuus*. Oulu: Oulun Yliopistopaino.
- Kuusela, P. (2001). George Herbert Mead: pragmatismi ja sosiaalipsykologia. Raamatus Häninnen, V, Partanen, J & Ylijoki, O.-H. (toim) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*, 61-78.
- Kuusela, P., (2006). Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Raamatus P. Rautio, & Saastamoinen, M. (toim) *Minuus ja identiteetti: Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*, 36-56. Tampere: Ps-kustannus.
- Laherand, M-L., (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn.
- Laitinen, A., (2007). Syntykö itseys tulkinnoissa vai edeltääkö se niitä? Raamatus J. Kotkavirta (toim) *Persoonia vai ihmisiä*, 136-185.
- Layder, D., (2004). *Social and personal identity: Understanding yourself*. London: Sage.
- Leary, M. R. (1999). Making sense of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 8, 32-35.
- Luhtanen, R. & Crocker, J., (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 302-318.

- Mahler, M., Pine, F. & Bergman, A. (1994). Stages in the infant's separation from the mother. Raamatus Handel, G. & Whitchurch, G. G (toim) *The psychosocial interior of the family*, 419-448. Hawthorne, New York: Aldine de Gruyter.
- Manaster, G. J., (1977). *Adolescent Development and the Life Tasks*. Boston, London, Sydney, Toronto.
- Marcia, J. E. (1976). Identity six years after: A follow-up study. *Journal of Youth and Adolescence*, 5, 145-150.
- Marcia, J. E. (1993). The ego identity status approach to ego identity. Raamatus Marcia, J. E., Waterman, A. S., Matesin, D. R., Archer, S. L., Orlofsky (toim) *Ego identity: A Handbook for Psychosocial Research*. New York: Springer-Verlag.
- Mattanah, J.F., Hancock, G. R & Brand, B. L. (2004). Parental attachment, separation-individuation, and college student adjustment: A structural equation analysis of mediational effects. *Journal of Counseling Psychology*, 51, 213-225.
- McAdams, D. P., (1997). The Case for Unity in the (Post) Modern Self: A Modest Proposal. Raamatus R. D. Ashmore, (toim) *Self and Identity: Fundamental Issues*, 46-78. USA: Oxford University Press.
- Mead, G. H., (1934). *Mind, self, and society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M., (1984). *Qualitative data analysis*. California: Sage.
- Mohanty, S. P., (1992). *Literary Theory and the Claims of History*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Onorato, R. S. & Turner, J. C. (2004). Fluidity in the self-concept: the shift from personal to social identity. *European Journal of Social Psychology*, 34, 257-278.
- Perosa, L. M., Perosa, S. L. & Tam, H. P., (1996). The contribution of family structure and differentiation to identity development in females. *Journal of Youth and Adolescence*, 25, 817-837.
- Pirinen, H., (1983). *Nuorten elämäkysymykset identiteetin etsimisenä*. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.
- Quintana, S. M. & Lapsley, D. K., (1990). Rapprochement in late adolescent separation-individuation: A structural equations approach. *Journal of Adolescence*, 13, 371-385.
- Rautio, P., (2006). Historiallisia johdattelua minä- ja identiteettitutkimukseen. Raamatus P. Rautio & M. Saastamoinen (toim), *Minuus ja identiteetti: Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*, 7-21. Tampere: Tampere University Press.
- Reid, A. & Deaux, K., (1996). Relationship Between Social and Personal Identities: Segregation or Integration? *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, (6), 1084-1091.

Sedikides, C. & Strube (1997). Self-evaluation: to thine own self be good, to thine own self be sure, to thine own self be true, and to thine own self be better. *Advances in Experimental Social Psychology*, 29, 209-269.

Smith, J. A., (toim) (2003). *Qualitative psychology*. London: Sage.

Smith, J. A., & Osborn, M., (2008). Interpretative Phenomenological Analysis. Raamatus J. Smith (toim) *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*, 53-80. London: Sage.

Steele, C. M. (1988). The psychology of self-affirmation: sustaining the integrity of the self. Raamatus L. Berkowitz (toim). *Advances in experimental social psychology*, 261-302. San Diego, Academic Press.

Stephen, J., Fraser, E. & Marcia, J. E. (1992). Moratorium-achievement (Mama) cycles in lifespan identity development: Value orientations and reasoning systems correlates. *Journal of Adolescence*, 15, 283-300.

Swann, W. B., Griffin, J. J., Predmore, S. C. & Gaines, B. (1987). The cognitive-affective crossfire: when self-consistency confronts self-enhancement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 881-889.

Swann, W. B., (1997). The trouble with change: self-verification and allegiance to the self. *Psychological Science*, 8, 177-180.

Tajfel, H., (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tajfel, H. (1982). *Social Identity and intergroup relations* (toim). Cambridge: Cambridge University Press.

Tajfel, H. (toim), (1987). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.

Timotijevic, L. & Breakwell, G. M. (2000). Migration and threat to identity. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10, 355-372.

Valk, A., (2003). Identiteet. Raamatus J. Allik, A. Realo, K. Konstabel (toim), *Isiksusepsühholoogia*, 227-252. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Valk, A., Karu, K. (2000). About the importance of the meaning of ethnic identity: strength and meaning of ethnic identity among resident and emigrant Estonians. *Trames*, 2, 169-185.

Vignoles, V. L., Chrysoschoou, X. & Breakwell, G. M., (2000). The distinctiveness principle: Identity, meaning and the bounds of cultural relativity. *Personal and Social Psychology Review*, 4, 337-354.

Vignoles, V. L., Regalia, C., Manzi, C., Gollidge, J. & Scabini, E., (2006). Beyond self-esteem: influence of multiple motives on identity construction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90 (2), 308-333.

Waterman, A. S (1982). Identity development from adolescence to adulthood: an extension of theory and a review of research. *Developmental Psychology*, 18, 341-358.

Webster, R. S., (2005). Personal identity: moving beyond essence. *International Journal of Children's Spirituality* 10, 5-16.

Tänuõnad

Täna oma juhendajat Aune Valku väga asjalike nõuannete ja igakülse toetuse eest. Samuti tänan kõiki teisi, kes selle töö valmimisele kaasa aitasid.